

Bölüm 9

DİNÎ ALGININ KLASİK DÖNEM İSLÂM TARİHİ OKUMALARINA ETKİSİ

Mehmet Nadir ÖZDEMİR^{1*}

GİRİŞ

Tarih, toplumların hafızası olduğuna göre, Müslümanların tarihi anlamına gelen İslâm Tarihi de Müslüman toplumların hafızası demektir. Bu hafızada toplumla ilgili pek çok şey saklıdır. Özellikle yaşanan acı olayların Müslüman kamuoyunda nasıl anlaşıldığı hatta anlaşılması gerektiği tarihçilerin araştırdıkları bir konudur.

Bu tebliğde İslâm Tarihi'nin klasik döneminde (Hz. Peygamber ile başlayıp Abbasilerin sonuna kadar olan dönem) yaşanan siyasî olayların değerlendirilmesinde dinî algının ve anlayışın etkileri üzerinde bir analiz yapılacaktır. Şüphesiz her toplumun mensup olduğu din, o toplumun kültürüne, sanatına kısaca hayatın tüm yönlerine etki ettiği gibi tarih anlayışında ve değerlendirmelerinde de etkili olmaktadır.

Müslüman toplumunun Hz. Peygamber'in vefatından sonra yaşadığı sancılı süreç, siyasî, dinî, ekonomik ve sosyo-kültürel boyutlarıyla araştırma konusu olmuştur. Söz konusu dönem “Dört halife”, “Raşid halifeler”, “Sahabe” dönemi olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlamalardan “Raşid halife” ifadesi dinî bir algıyı bünyesinde barındırmaktadır.

“Sahabe” tanımlaması üzerinden yapılan değerlendirmeler de farklı yorumlanmıştır. Buna göre sahabe arasındaki siyasî ihtilafların bir hikmetinin olduğu, bunlar hakkında bir yorum yapılmasının doğru olmadığı şeklinde yaygın bir söylem vardır. Esasen kaynaklar ve bazı araştırmalarda bu söylemler yer aldığından söz konusu yaklaşımlardan uzak bir değerlendirme yapmak zordur. Sonuç olarak sahabenin kendi aralarındaki ihtilafların dinî bir anlayışla okunması bu dönemi âdeta tarihin dışına çıkarmakta ve ilahî bir alana dahil etmektedir. Oysa ki genelde tarihin özelde de klasik dönem İslâm Tarihi'nin beşerî bir alan olduğunun farkına varılması gerekir. Nitekim Hz. Aişe'nin hata yaptığını fark ederek Cemel savaşın-

¹ *Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Siyer-i Nebi ve İslâm Tarihi Anabilim Dalı, mehmetnadir72@gmail.com

gerekir. Şüphesiz onlar da insan olarak hatalardan uzak değillerdi. Ancak bu hatalarının siyasî rekabetten kaynaklandığını özellikle belirtmek gerekir. Sahabenin yaşadığı ihtilaf genellikle dinî ihtilaflardan kaynaklanmıyordu. Bunun ümmet için bir kazanım olduğu da unutulmamalıdır. Dönemin mevcut birikimi çerçevesinde, yeterince sorunları çözmeye refleksinin gösterilememesi acı sonuçlara neden olmuştur.

Ehl-i Sünnet ilk iki yüzyılda çıkan ihtilafları çözmek için Hz. Peygamber ve dört halife dönemini işaret etmiş, bu dönemden sonuçlar çıkarılmasını istemiştir. Bu, anlaşılabilir bir durumdur. Bunu savunmacı, kutsayıcı olarak görmek yerine çözüm arayıcı bir gayret olarak görmek gerekir. Başka nasıl bir yaklaşım gösterilmeliydi. Kim ve hangi dönem referans gösterilmeliydi. Bu kutsayıcı değil, kutsalı koruyan bir yaklaşımdır. Elbette tüm mezheplere mensup kişiler arasında bağnaz insanlar vardır. Bu noktada Ehl-i Sünnet mensuplarını yangını söndüren, ortamı suhulete ve sükûnete yönlendiren bir rolde görmek kanaatimizce uygun olur.

Ehl-i Sünnet dışı açık bir mezhep olmasıyla kamuoyunun sorunlarını çözmeye daha yatkın iken Şia yayıldıkça batınî yorumları sistemleştirmeye başlamıştır. Böylece Ehl-i Sünnet üzerinden oluşan dinî algıda sahabeyi okuma ve anlama çabası görülürken Şiada açık tavır koyma ve muhalefet etme davranışı gözlemlenmektedir.

Dinî algıda yaşanan farklılaşmaların nedenlerinden biri de Kur'an'ın tarih tasavvuru ile İslâm'ın ilk dönemindeki olayları ele alış biçimimiz arasında yöntem açısından ciddi farklar vardır. Kur'an, tarihi *ibret-hikmet* çerçevesinde değerlendirirken, Sünnî müellifler sadece hikmet boyutunu dikkate almakta, ibret yönünü ihmal etmektedir. Çağdaş tarih araştırmacıları ise dönemin olaylarını sadece neden-sonuç ve yer-zaman gibi parametrelerle ele almakta, bu da konuların kendi evreninde incelenmesine ve dini referansların ihmal edilmesine yol açmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKBULUT, A. (b.t.y.), *Sahabe Dönemi İktidar Kavgası*. b.y.y.
- CRONE, P.(1980), *Slaves On Horses, The Evolution of the Islamic Polity*. Melbourne, Sydney.
- BAĞDADİ, Hafız Ebi Bekir Ahmed b.Ali el-Hatib (b.t.y.). *Tarihu Bağdad*. Beyrut, I-XIV.
- DEMİRCAN, A. (2005). *Cahiliye Arapları*. İstanbul: Beyan Yayınları
- _____ (2015). *Fitne Kardeşlerin Savaşı*. İstanbul: Beyan Yayınları
- _____ (2007). "Tarih Üzerine Bazı Düşünceler", *Milel ve Nihal*. İstanbul.
- EVKURAN, M. (2008). "Zaman, Bilinç ve Tarih Algısı Üzerine", *Milel ve Nihal*. Sayı: 3, Cilt: 4, Ankara.
- GÜNALTAY, M. Ş. (1991). *İslâm Tarihinin Kaynakları*. İstanbul: Endülüs Yayınları
- HİZMETLİ, S. (1991). *İslâm Tarihçiliği Üzerine*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı
- HUMPHREYS, R. S. (2004). *İslâm Tarih Metodolojisi-Bir Sosyal Tarih Uygulaması*.-İstanbul.
- İBN HALDUN, Abdurrahman b. Muhammed (1991). *Mukaddime*. Çev. Zakir Kadiri Ugan, I, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları

İlahiyat Araştırmaları II

- KELEŞ, A. (2008). "İslâm Geleneğinde Tarihî Öznese Sorunu", *İslâmî İlimler Dergisi*. Yıl: 3, Sayı:2, Ankara.
- KUR'AN YOLU MEÂLÎ (2014). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- KURT, H. (2008). "Taberî'nin Tarih Anlayışı", *İslâmî İlimler Dergisi*. Yıl: 3, Sayı: 2, Ankara.
- KÜTÜKOĞLU, M. S. (1997). *Tarih Araştırmalarında Usûl*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- KOTAN, Ş. (2008). "Nass ve Tarih", *İslâmî İlimler Dergisi*. Yıl: 3, Sayı:2, Ankara.
- MERİÇ, C. (1999). *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*. Yay. Hazr. Ümit Meriç Yazan, İstanbul.
- MUHAMMED ŞEFÎ (1989). *Makamu's Sahabe ve İlmü't-Tarih*. Çev.,takd. Semir Abdülhamid İbrahim, Mısır: Hecer
- en-NECCAR, Muhammed et-Tayyib (1400/1980). "Menâbiu't-Tarihî'l-İslâm ve Bedi'l-Kitabeti Fihî", *Mecelletu'l-Ezher*. IX, 1602.
- ÖZLEM, D. (1996). Tarih Felsefesi, *Tarih Felsefesi*. İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- PALABIYIK, H. (2008). "Sözlü Tarih/ Sözlü Gelenek ve Hadis Kitapları", *İslâmî İlimler Dergisi*. Yıl: 3, Sayı: 2, Ankara.
- es-SAHÂVÎ, Şemseddin Muhammed b. Abdurrahman, *el-İ'an bi't Tevbih limen Zemme't-Tarih* (b.t.y). thk. Franz Rosenthal, Beyrut.
- SARIÇAM, İ. (2008). *Emevî-Haşimî İlişkileri, İslâm Öncesinden Abbasilere Kadar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- SÖYLEMEZ, M. M. (2007). "Tarih Üzerine Notlar", *Milel ve Nihal, İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*. cilt: 4, Sayı: 3, İstanbul.
- ŞULUL, K. (2001). "İslâm Düşüncesinde Tarih Felsefesi", *Dıvan*. İstanbul.
- TABERÎ, Ebi Ca'fer Muhammed b. Cerir (b.t.y.). *Tarihu't-Taberî*. thk. Muhammed Ebu'l Fadl İbrahim, Beyrut-Lübnan, I.
- TOGAN, Z. V. (1995). *Tarihte Usul*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- TOSH, J. (2013). *Tarihin Peşinde*. Çev. Özden Arıkan, İstanbul.